

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
NILS WAHL
της 12ης Μαρτίου 2015¹

Υπόθεση C-497/12

Davide Gullotta
Farmacia di Gullotta Davide & C. Sas
κατά
Ministero della Salute
Azienda Sanitaria Provinciale di Catania
[αίτηση του Tribunale Amministrativo Regionale per la Sicilia (Ιταλία)]
για την έκδοση προδικαστικής απόφασης]

«Αίτηση προδικαστικής απόφασης — Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου — Παραδεκτό των ερωτημάτων — Πραγματικά στοιχεία της κύριας δίκης περιοριζόμενα εντός μόνον ενός κράτους μέλους — Πεδίο εφαρμογής του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης — Ελευθερία εγκαταστάσεως — Δημόσια υγεία — Καταστήματα πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών»

1. Στη νομολογία του, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως τονίσει ότι η προδικαστική διαδικασία αποτελεί μέσο συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των εθνικών δικαστηρίων, με το οποίο το πρώτο παρέχει στα δεύτερα τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που τα εθνικά δικαστήρια χρειάζονται για να λύσουν διαφορές που εκκρεμούν ενώπιόν τους². Το Δικαστήριο έχει επίσης τονίσει το σύμφυτο με την εν λόγω διαδικασία πνεύμα συνεργασίας, το οποίο απαιτεί να σέβονται τα εθνικά δικαστήρια την αποστολή που έχει ανατεθεί στο Δικαστήριο και που συνίσταται στην παροχή αρωγής σε αυτά κατά την απονομή δικαιοσύνης εντός των κρατών μελών, και όχι στη διατύπωση συμβουλευτικών γνώμων επί γενικών ή υποθετικών ζητημάτων³.

2. Οι ανωτέρω αρχές έχουν ακόμη μεγαλύτερη σημασία τώρα, στο μέτρο που το Δικαστήριο καλείται, κάθε χρόνο, να εκδώσει όλο και μεγαλύτερο αριθμό αποφάσεων, οι περισσότερες από τις οποίες αφορούν ακριβώς αιτήσεις προδικαστικής απόφασης⁴. Σε ορισμένες προδικαστικές αποφάσεις, το Δικαστήριο πρέπει να ερμηνεύσει διατάξεις σε νέους τομείς του δικαίου της Ένωσης, ενώ σε άλλες πρέπει να εφαρμόσει θεμελιώδεις αρχές της έννομης τάξεως της Ένωσης σε καινοφανή πραγματικά περιστατικά που μπορούν να θίγουν ιδιαιτέρως λεπτά ηθικά ή κοινωνικοπολιτικά ζητήματα⁵.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις *The Chartered Institute of Patent Attorneys* (C-307/10, EU:C:2012:361, σκέψη 31) και *Danske Slagterier* (C-445/06, EU:C:2009:178, σκέψη 65). Βλ. επίσης απόφαση *Meilicke* (C-83/91, EU:C:1992:332, σκέψη 22).

3 — Βλ., μεταξύ πολλών άλλων, αποφάσεις *Kamberaj* (C-571/10, EU:C:2012:233, σκέψη 41), *Zurita García* και *Choque Cabrera* (C-261/08 και C-348/08, EU:C:2009:648, σκέψη 36) και *Schneider* (C-380/01, EU:C:2004:73, σκέψη 23).

4 — Τα τελευταία χρόνια υπάρχει σταθερή αύξηση εισερχομένων υποθέσεων. Το φαινόμενο αυτό κορυφώθηκε το 2013, έτος κατά το οποίο το Δικαστήριο εξέδωσε τον μεγαλύτερο αριθμό αποφάσεων, ενώ εισήχθη ο μεγαλύτερος αριθμός νέων υποθέσεων. Το συγκεκριμένο έτος, οι αιτήσεις προδικαστικής απόφασης αντιστοιχούσαν περίπου στο 60 % των εν λόγω υποθέσεων (βλ. Ετήσια έκθεση του Δικαστηρίου για το 2013).

5 — Για να αναφέρω κάποιες αποφάσεις *Pringle* (C-370/12, EU:C:2012:756), *Z* (C-363/12, EU:C:2014:159), *D* (C-167/12, EU:C:2014:169) και *International Stem Cell Corporation* (C-364/13, EU:C:2014:2451) και υπόθεση *Gauweiler* κ.λπ., C-62/14, εκκρεμής ενώπιον του Δικαστηρίου.

3. Μολονότι το Δικαστήριο, κατά το παρελθόν, ήταν σχετικά απρόθυμο να κρίνει ότι δεν έχει την κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ αρμοδιότητα και γενναιόδωρο στην κρίση του επί του παραδεκτού αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως, τώρα θα μπορούσε κάποιος να διερωτηθεί αν το Δικαστήριο πρέπει να τηρεί μια πιο αυστηρή στάση στα ζητήματα αυτά. Όπως σημείωσα παλαιότερα, η σημαντική διεύρυνση της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου ως αποτέλεσμα της θέσεως σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας, σε συνδυασμό με τη διεύρυνση της Ένωσης κατά την τελευταία δεκαετία, θα μπορούσε να επηρεάσει σημαντικά την ικανότητα του Δικαστηρίου να δικάζει με την αναγκαία ταχύτητα, διατηρώντας την ποιότητα των αποφάσεών του⁶.

4. Η παρούσα υπόθεση παρέχει, κατά την άποψή μου, την ευκαιρία να διευκρινιστεί περαιτέρω η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τα ζητήματα αυτά, με το να δοθεί προσοχή σε μερικές πρόσφατες αποφάσεις του Δικαστηρίου που φαίνεται να δείχνουν ορισμένες εξελίξεις. Οι εξελίξεις αυτές θεωρώ ότι ελήφθησαν υπόψη κατά την ανάλυση που προτείνω με τις τωρινές προτάσεις μου.

I – Νομικό πλαίσιο

5. Στην Ιταλία, ο νόμος 468/1913 όρισε την παροχή φαρμακευτικών υπηρεσιών ως «βασική κρατική δραστηριότητα» η οποία μπορεί να ασκείται μόνον από δημοτικά ή ιδιωτικά φαρμακεία που λειτουργούν με κρατική άδεια. Ένα διοικητικό μέτρο για τον έλεγχο της προσφοράς τέθηκε σε ισχύ: το «*rianta organica*», που είναι ένα είδος οργανογράμματος γεωγραφικής κατανομής προοριζόμενο να διασφαλίσει την ισόρροπη διανομή των φαρμάκων σε ολόκληρη την επικράτεια. Αξίζει να σημειωθεί ότι το μεταγενέστερο βασιλικό διάταγμα 1265/1934 περιόρισε μόνο στα φαρμακεία το δικαίωμα πώλησεως κάθε φαρμάκου (άρθρο 122).

6. Αργότερα, με τον νόμο 537/1993 τα φάρμακα ανακατετάγησαν στις ακόλουθες κατηγορίες: «κατηγορία Α»: βασικά φάρμακα και φάρμακα για χρόνιες παθήσεις· «κατηγορία Β»: φάρμακα (εκτός εκείνων της κατηγορίας Α) σημαντικού θεραπευτικού ενδιαφέροντος· και «κατηγορία C»: φάρμακα άλλα από εκείνα των κατηγοριών Α και Β. Κατά το άρθρο 8, παράγραφος 14, του νόμου 537/1993, το κόστος των φαρμάκων των κατηγοριών Α και Β καλύπτεται εξ ολοκλήρου από το «*Servizio Sanitario Nazionale*» (Εθνικό Σύστημα Υγείας, στο εξής: SSN), ενώ το κόστος των φαρμάκων της κατηγορίας C βαρύνει εξ ολοκλήρου τον πελάτη.

7. Στη συνέχεια, το άρθρο 85, παράγραφος 1, του νόμου 388/2000 κατήργησε την «κατηγορία Β», ενώ το άρθρο 1 του νόμου 311/2004 εισήγαγε μια νέα κατηγορία φαρμάκων —την «κατηγορία C-bis»— όπου υπήχθησαν φάρμακα για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και για τα οποία, σε αντίθεση με τα φάρμακα άλλων κατηγοριών, επιτρέπεται η διαφήμιση προς το κοινό (γνωστά ως «φάρμακα ελεύθερης διαθέσεως»). Όπως στην περίπτωση των φαρμάκων της κατηγορίας C, ορίζεται ότι το κόστος των φαρμάκων της κατηγορίας C-bis βαρύνει τον πελάτη.

8. Με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου 223/2006, η οποία κυρώθηκε με τον νόμο 248/2006, επιτράπη η λειτουργία νέων εμπορικών καταστημάτων, διαφορετικών από τα φαρμακεία. Συνήθως αποκαλούνται καταστήματα πώλησεως παραφαρμακευτικών ειδών («*para-farmacies*») και επιτρέπεται να πωλούν φάρμακα ελεύθερης διαθέσεως (της «κατηγορίας C-bis»).

9. Πιο πρόσφατα, η πράξη νομοθετικού περιεχομένου 201/2011, η οποία κυρώθηκε με τον νόμο 214/2011, διέυρνε περαιτέρω τις κατηγορίες φαρμάκων που μπορούν να πωλούνται από τα καταστήματα πώλησεως παραφαρμακευτικών ειδών, οπότε τα καταστήματα αυτά μπορούν τώρα να διαθέτουν προς πώληση στο κοινό ορισμένα από τα φάρμακα της κατηγορίας C για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή. Η εν λόγω νομοθετική ρύθμιση εφαρμόστηκε με υπουργική απόφαση της

6 — Βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση Venturini κ.λπ. (C-159/12 έως C-161/12, EU:C:2013:529, στο εξής: υπόθεση Venturini, σημεία 22 έως 25).

18ης Απριλίου 2012. Τέλος, με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου 1/2012, η οποία κυρώθηκε με τον νόμο 27/2012, αυξήθηκε ο αριθμός των φαρμακείων που προβλέπεται στο «rianta organica»: πλέον ορίζεται ότι πρέπει να υπάρχει ένα φαρμακείο ανά 3 300 κατοίκους και όχι, όπως οριζόταν παλαιότερα, ανά 4 500 κατοίκους.

II – Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία και τα προδικαστικά ερωτήματα

10. Ο D. G. Gullotta είναι διπλωματούχος φαρμακοποιός εγγεγραμμένος στον Ordine dei Farmacisti di Catania (Φαρμακευτικό Σύλλογο της Catania) και ιδιοκτήτης καταστήματος πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών στην Ιταλία.

11. Στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ο προσφεύγων προσέβαλε ενώπιον του Tribunale Amministrativo Regionale per la Sicilia (περιφερειακού διοικητικού δικαστηρίου Σικελίας· στο εξής: TAR Sicilia) την υπ' αριθ. 0034681 απόφαση του Ministero della Salute (Υπουργείου Υγείας) της 13ης Αυγούστου 2011 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), με την οποία απορρίφθηκε αίτησή του χορηγήσεως αδείας πωλήσεως φαρμάκων για τα οποία απαιτούνταν ιατρική συνταγή, αλλά το κόστος τους δεν μπορούσε να καλυφθεί από το SSN. Ο προσφεύγων υποστήριξε ότι η ιταλική νομοθεσία που το Ministero della Salute εφάρμοσε στην προσβαλλόμενη απόφαση είναι για διάφορους λόγους ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης.

12. Στο πλαίσιο της εν λόγω δίκης, το ιταλικό δικαστήριο, έχοντας αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της επίμαχης ιταλικής νομοθεσίας με το δίκαιο της Ένωσης, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει τα ακόλουθα τρία προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Μήπως οι αρχές της ελευθερίας εγκαταστάσεως, της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων και της προστασίας του ανταγωνισμού, τις οποίες διατυπώνουν τα άρθρα 49 επ. ΣΛΕΕ, εμποδίζουν εθνική ρύθμιση η οποία δεν επιτρέπει σε αδειούχο φαρμακοποιό, ο οποίος είναι μεν εγγεγραμμένος στον οικείο επαγγελματικό σύλλογο αλλά δεν είναι ιδιοκτήτης εμπορικού καταστήματος ενταγμένου στο οργανόγραμμα, να πωλεί λιανικώς, από το ιδιοκτησίας του κατάστημα πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών, επίσης φάρμακα χορηγούμενα με ιατρική συνταγή “λευκού χρώματος”, δηλαδή μη καλυπτόμενα από το εθνικό σύστημα ασφαλίσεως υγείας, το κόστος των οποίων βαρύνει εξ ολοκλήρου τον αγοραστή, θεσπίζοντας επίσης στον τομέα αυτόν απαγόρευση πωλήσεως φαρμακευτικών προϊόντων συγκεκριμένων κατηγοριών και αριθμητικό περιορισμό των εμπορικών καταστημάτων που μπορούν να δημιουργηθούν στην ημεδαπή;
- 2) Πρέπει το άρθρο 15 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [στο εξής: Χάρτης] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η αρχή την οποία διατυπώνει έχει εφαρμογή άνευ περιορισμών επίσης όσον αφορά το επάγγελμα του φαρμακοποιού, χωρίς ο χαρακτήρας δημοσίου συμφέροντος που συνδέεται με το εν λόγω επάγγελμα να δικαιολογεί την ύπαρξη διαφορετικών συστημάτων για τους φαρμακοποιούς που είναι ιδιοκτήτες φαρμακείου και για τους φαρμακοποιούς που είναι ιδιοκτήτες καταστήματος πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών, όσον αφορά την πώληση των φαρμάκων που αναφέρει το ανωτέρω ερώτημα 1;
- 3) Πρέπει τα άρθρα 102 και 106, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι η απαγόρευση της καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσεως έχει εφαρμογή άνευ περιορισμών όσον αφορά το επάγγελμα του φαρμακοποιού, στο μέτρο που φαρμακοποιός με άδεια λειτουργίας παραδοσιακού φαρμακείου για την πώληση φαρμάκων, βάσει συμβάσεως συναφθείσας με την εθνική υπηρεσία ασφαλίσεως υγείας, τυγχάνει ευνοϊκής μεταχειρίσεως λόγω της απαγορεύσεως που ισχύει για τους αδειούχους καταστημάτων πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών πωλήσεως φαρμάκων της κατηγορίας C, χωρίς τούτο να δικαιολογείται από τις αδιαμφισβήτητες ιδιαιτερότητες του επαγγέλματος του φαρμακοποιού που απορρέουν από τον δημοσίον συμφέροντος χαρακτήρα της προστασίας της υγείας των πολιτών;»

13. Έχοντας λάβει αντίγραφο της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Venturini⁷, η οποία αφορούσε την ίδια εθνική νομοθεσία όπως εν προκειμένω, το TAR Sicilia ενημέρωσε το Δικαστήριο με έγγραφο της 1ης Αυγούστου 2014 ότι επιθυμεί να διατηρήσει το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα.

14. Γραπτές παρατηρήσεις στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας υποβλήθηκαν από τον D. G. Gullotta, τη Federfarma, την Ιταλική, την Ελληνική και την Ισπανική Κυβέρνηση, καθώς και από την Επιτροπή. Το Δικαστήριο αποφάσισε να μη διεξαχθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση.

III – Ανάλυση

15. Πριν εξετάσω, με τη σειρά τους, κάθε ένα από τα προδικαστικά ερωτήματα, θεωρώ χρήσιμο να προβώ σε ορισμένες προκαταρκτικές παρατηρήσεις σχετικά με δύο διακριτές, αλλά στενά συνδεδεμένες έννοιες: την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ και το παραδεκτό των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως. Πράγματι, οι υποβαλλόντες παρατηρήσεις στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας φαίνεται κάπως να συγχέουν τις δύο αυτές έννοιες. Τούτο δεν προκαλεί μεγάλη έκπληξη δεδομένου ότι, κατά το παρελθόν, το Δικαστήριο δεν χρησιμοποιούσε πάντοτε ομοιόμορφη ορολογία στις αποφάσεις του.

A — Προκαταρκτικές παρατηρήσεις σχετικά με την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου και το παραδεκτό των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως

16. Ο ρόλος και οι αρμοδιότητες του Δικαστηρίου, ακριβώς όπως κάθε άλλου θεσμικού οργάνου της Ένωσης, διέπονται από την αρχή της δοτής αρμοδιότητας. Συναφώς, το άρθρο 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ ορίζει: «[κ]άθε θεσμικό όργανο δρα εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες, σύμφωνα με τις διαδικασίες, τους όρους και τους σκοπούς τους οποίους προβλέπουν».

17. Συνεπώς, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου οριοθετείται από το σύστημα ενδίκων βοηθημάτων που προβλέπεται από τις Συνθήκες, τα οποία μπορούν να ασκηθούν μόνον εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις που καθορίζονται στις οικείες διατάξεις⁸.

18. Όσον αφορά την προδικαστική διαδικασία, κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου ρητώς υπόκειται σε ορισμένες προϋποθέσεις⁹. Ειδικότερα, όπως ορίζεται στο πρώτο εδάφιο της εν λόγω διατάξεως, τα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να αφορούν διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, των οποίων η ερμηνεία ή το κύρος αμφισβητείται στην κύρια δίκη. Περαιτέρω, κατά το δεύτερο εδάφιο της διατάξεως αυτής, το παραπέμπον όργανο πρέπει να είναι δικαστήριο κράτους μέλους και η απόφαση επί του προδικαστικού ερωτήματος πρέπει να είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του αποφάσεως στην κύρια δίκη. Η τελευταία προϋπόθεση σημαίνει, ειδικότερα, ότι ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να εκκρεμεί πραγματική διαφορά, καθώς και ότι η απάντηση που θα δοθεί από το Δικαστήριο πρέπει να είναι λυσιτελής¹⁰.

19. Οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να πληρούνται όχι μόνο κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως από το εθνικό δικαστήριο, αλλά και καθ' όλη τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου. Αν οι προϋποθέσεις αυτές δεν πληρούνται, ή παύσουν να πληρούνται, το Δικαστήριο πρέπει να κηρύξει εαυτό αναρμόδιο, και δύναται να το πράξει οποτεδήποτε κατά τη διαδικασία αυτή¹¹.

7 — C-159/12 έως C-161/12, EU:C:2013:791.

8 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση Unión de Pequeños Agricultores κατά Συμβουλίου (C-50/00 P, EU:C:2002:462, σκέψεις 44 και 45).

9 — Βλ. απόφαση Torralbo Marcos (C-265/13, EU:C:2014:187, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

10 — Επί του ζητήματος αυτού, βλ. προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Torresi (C-58/13 και C-59/13, EU:C:2014:265, σημεία 19 έως 81).

11 — Βλ. άρθρο 100, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου (στο εξής: Κανονισμός Διαδικασίας).

20. Αν, από την άλλη πλευρά, τα πληροφοριακά στοιχεία που παρασχέθηκαν από το αιτούν δικαστήριο δεν επαρκούν προκειμένου το Δικαστήριο να θεμελιώσει θετικά την αρμοδιότητά του ή, με άλλα λόγια, να δώσει απάντηση που δύναται να είναι χρήσιμη για το αιτούν δικαστήριο, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως μπορεί να κηρυχθεί απαράδεκτη. Τα πληροφοριακά στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εκτίθενται στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας. Τα στοιχεία αυτά υπηρετούν, στην ουσία, διττό σκοπό: σκοπό έχουν όχι μόνο να μπορέσει το Δικαστήριο να δώσει χρήσιμες απαντήσεις, αλλά και να δοθεί στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και σε άλλα ενδιαφερόμενα μέρη η δυνατότητα να υποβάλουν παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου¹².

21. Έτσι, οι δύο προαναφερθείσες καταστάσεις (αναρμοδιότητα και απαράδεκτο της αιτήσεως) αφορούν διαφορετικά δικονομικά ζητήματα. Ενώ η αναρμοδιότητα αντικατοπτρίζει, στην ουσία, ένα όριο στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, ως προς το ότι αυτό δεν έχει την εξουσία να αποφανθεί σε ορισμένες περιπτώσεις, το απαράδεκτο στερεότυπα επέρχεται λόγω διαδικαστικής πλημμέλειας, οφειλόμενης στη μη τήρηση δικονομικών κανόνων από το αιτούν δικαστήριο.

22. Κατά συνέπεια, από θεωρητικής απόψεως οι δύο αυτές καταστάσεις θα πρέπει να διακρίνονται¹³. Πάντως, υπάρχει και μια πιο πρακτική πτυχή της εν λόγω διακρίσεως. Η αναρμοδιότητα, κατ' αρχήν, δεν μπορεί να θεραπευθεί ή διορθωθεί από το αιτούν δικαστήριο. Ως εκ τούτου, όταν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως απορρίπτεται λόγω αναρμοδιότητας, η αίτηση αυτή δεν δύναται να επανεξεταστεί από το Δικαστήριο παρά μόνον αν, προφανώς, υπάρχουν ουσιώδη πραγματικά στοιχεία που δεν είχαν περιέλθει σε γνώση του Δικαστηρίου¹⁴. Αντιθέτως, εθνικό δικαστήριο του οποίου η αίτηση κρίθηκε απαράδεκτη δύναται, όταν ενδείκνυται, να υποβάλει στο Δικαστήριο νέα αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πληρούσα όλες τις προϋποθέσεις του άρθρου 94 του Κανονισμού Διαδικασίας¹⁵.

23. Μπορεί κανείς να διακρίνει ορισμένα κοινά σημεία μεταξύ της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως και της ευθείας προσφυγής. Επίσης στο πλαίσιο της ευθείας προσφυγής, ο δικαστής της Ένωσης στερεότυπα διακρίνει τις υποθέσεις σε εκείνες σχετικά με τις οποίες δεν έχει αρμοδιότητα και σε εκείνες όπου το ένδικο βοήθημα είναι απαράδεκτο. Για παράδειγμα, προσφυγή ακυρώσεως απορρίπτεται λόγω αναρμοδιότητας όταν ο προσφεύγων προσβάλλει το κύρος πράξεων των εθνικών αρχών¹⁶, ή αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων¹⁷ ή διεθνών δικαστηρίων¹⁸. Ομοίως, ο δικαστής της Ένωσης έχει κηρύξει εαυτόν αναρμόδιο όσον αφορά αγωγές αποζημιώσεως που ασκήθηκαν κατά μη οργάνων της Ένωσης, όπως είναι οι διοικητικές αρχές των κρατών μελών¹⁹.

12 — Βλ., μεταξύ άλλων, διάταξη *Viacom* (C-190/02, EU:C:2002:569, σκέψη 14 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

13 — Πράγματι, το άρθρο 53, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας αναφέρει χωριστά τις δύο αυτές καταστάσεις και ορίζει ότι: «Όταν καθίσταται σαφές ότι το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να εξετάσει και να αποφανθεί επί υποθέσεως ή όταν αίτηση ή προσφυγή είναι προδήλως απαράδεκτη, το Δικαστήριο μπορεί οποτεδήποτε, αφού ακούσει τον γενικό εισαγγελέα, να αποφανθεί με αιτιολογημένη διάταξη χωρίς να συνεχίσει τη διαδικασία».

14 — Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά και οι εφαρμοστέες εθνικές ρυθμίσεις προσδιορίζονται από το εθνικό δικαστήριο στην αίτησή του προδικαστικής αποφάσεως. Το Δικαστήριο, κατά κανόνα, δεν αμφισβητεί τις εν λόγω πτυχές της αιτήσεως. Βλ., για παράδειγμα, απόφαση *Trespa International* (C-248/07, EU:C:2008:607, σκέψη 36 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

15 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, *Naöme, C., Le renvoi préjudiciel en droit européen - Guide pratique*, Larcier, Βρυξέλλες, 2010 (2η έκδ.), σ. 85 και 86.

16 — Βλ. διάταξη *Killingner* κατά Γερμανίας κ.λπ. (C-396/03 P, EU:C:2005:355, σκέψεις 15 και 26).

17 — Βλ., για παράδειγμα, διάταξη *Kauk* κατά Γερμανίας (T-334/11, EU:T:2011:408).

18 — Βλ., για παράδειγμα, διάταξη *Calvi* κατά Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (C-171/14 P, EU:C:2014:2281).

19 — Βλ. ιδίως, διάταξη *Gluiberg* κατά Γερμανίας (T-126/98, EU:T:1998:237).

24. Αντιθέτως, δικονομικές πλημμέλειες στις οποίες υπέπεσε ο προσφεύγων και οι οποίες κωλύουν την πρόοδο της δίκης οδηγούν απλώς και μόνο στην απόρριψη της προσφυγής ως απαράδεκτης. Στερεότυπα, αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, όταν προσφυγή ακυρώσεως ασκήθηκε εκτός της δίμηνης προθεσμίας του άρθρου 263 ΣΛΕΕ²⁰, όταν ο προσφεύγων δεν εκπροσωπείται από δικηγόρο²¹, ή όταν προσφυγή επί παραβάσει ασκήθηκε χωρίς προσήκουσα τήρηση της κατά το άρθρο 258 ΣΛΕΕ διαδικασίας προ της ασκήσεως προσφυγής²².

25. Τούτων δοθέντων, η διαφορά μεταξύ αναρμοδιότητας και απαραδέκτου δεν θα πρέπει να υπερτονίζεται επειδή, στην ουσία, και στις δύο περιπτώσεις επέρχεται το ίδια αποτέλεσμα. Το Δικαστήριο απορρίπτει την αίτηση του εθνικού δικαστηρίου χωρίς να εισέλθει στην εξέταση της ουσίας των προδικαστικών ερωτημάτων.

B — Ερώτημα 1

26. Με το πρώτο ερώτημά του, το TAR Sicilia ζητεί στην ουσία να διευκρινιστεί αν είναι συμβατή με τους σχετικούς με την ελευθερία εγκαταστάσεως κανόνες της Ένωσης εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει μόνο στα φαρμακεία την πώληση φαρμάκων που χορηγούνται με ιατρική συνταγή και το κόστος τους δεν καλύπτεται από το SSN, αλλά βαρύνει τον πελάτη.

27. Πρέπει αμέσως να σημειώσω ότι, κατά την άποψή μου, το συγκεκριμένο ερώτημα πρέπει να θεωρηθεί αποσυρθέν από το αιτούν δικαστήριο.

28. Ανάλογο ερώτημα τέθηκε στο Δικαστήριο από το TAR Lombardia στο πλαίσιο της προαναφερθείσας υποθέσεως Venturini²³. Αντίγραφο της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην εν λόγω υπόθεση απεστάλη στο TAR Sicilia από τη Γραμματεία του Δικαστηρίου. Σε απάντηση, το TAR Sicilia δήλωσε ότι επιθυμεί να διατηρήσει το δεύτερο και το τρίτο ερώτημα, χωρίς όμως να λάβει ρητώς θέση όσον αφορά το πρώτο ερώτημα. Κατά συνέπεια, από την απάντηση αυτή μπορεί να συναχθεί *a contrario* ότι το αιτούν δικαστήριο είχε την πρόθεση να αποσύρει το πρώτο ερώτημα. Το όλο περιεχόμενο της απαντήσεως του TAR Sicilia, στην οποία το εν λόγω δικαστήριο λαμβάνει υπόψη την απόφαση Venturini, φαίνεται να ενισχύει την ερμηνεία αυτή.

29. Κατά συνέπεια, θα εξετάσω το ερώτημα 1 μόνο διά βραχέων, επειδή έτσι θα έχω τη δυνατότητα να δώσω έμφαση σε ορισμένα σημαντικά δικονομικά ζητήματα.

1. Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου

30. Η Federfarma αμφισβητεί το παραδεκτό του πρώτου ερωτήματος. Η Federfarma υποστηρίζει ότι όλες οι πτυχές της διαδικασίας ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου περιορίζονται εντός της Ιταλίας. Κατά συνέπεια, στο μέτρο που δεν έχουν εφαρμογή οι σχετικοί με την ελευθερία εγκαταστάσεως κανόνες της Ένωσης, το συγκεκριμένο ερώτημα πρέπει να θεωρηθεί υποθετικό.

20 — Βλ., για παράδειγμα, διάταξη Alsharghawī κατά Συμβουλίου (T-532/14 R, EU:T:2014:732).

21 — Όπως ορίζεται στο άρθρο 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου. Βλ., για παράδειγμα, διάταξη ADR Center κατά Επιτροπής (C-259/14 P, EU:C:2014:2417).

22 — Βλ., μεταξύ πολλών άλλων, απόφαση Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-225/98, EU:C:2000:494, σκέψη 69).

23 — EU:C:2013:791.

31. Είναι αλήθεια ότι κατά πάγια νομολογία, όταν η πραγματική κατάσταση στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου δεν έχει κανένα σύνδεσμο με την άσκηση θεμελιώδους ελευθερίας, κατ' αρχήν δεν είναι αναγκαία η εξέταση της συμβατότητας της επίμαχης εσωτερικής ρυθμίσεως με τις τυχούσες επικλήσεως διατάξεις του δικαίου της Ένωσης προκειμένου το εθνικό δικαστήριο να μπορέσει να αποφανθεί. Όταν οι κανόνες της Συνθήκης δεν έχουν εφαρμογή στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα δεν είναι λυσιτελής²⁴.

32. Τούτων δοθέντων, το Δικαστήριο, σε ορισμένες υποθέσεις, έκρινε εαυτό αρμόδιο και εξέδωσε απόφαση παρά το ότι η πραγματική κατάσταση ήταν αμιγώς εσωτερική σε ένα μόνο κράτος μέλος.

33. Στις προτάσεις μου στην υπόθεση *Venturini*, προσπάθησα να προβώ σε σύντομη επισκόπηση των αποφάσεων αυτών, ομαδοποιώντας τις σε τρεις κύριες νομολογιακές τάσεις. Στις αποφάσεις της πρώτης ομάδας (νομολογία *Oosthoek*), το Δικαστήριο επισήμανε ότι, μολονότι τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως περιορίζονταν στο εσωτερικό ενός μόνο κράτους μέλους, με βάση τα πληροφοριακά στοιχεία που περιέχονταν στη δικογραφία δεν μπορούσαν να αποκλειστούν ορισμένα διασυνοριακά αποτελέσματα της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως. Στη δεύτερη ομάδα αποφάσεων (νομολογία *Guimont*), το Δικαστήριο έκρινε τα προδικαστικά ερωτήματα παραδεκτά, παρά τον εσωτερικό χαρακτήρα της κύριας δίκης, επειδή η ζητηθείσα ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης θεωρήθηκε χρήσιμη για το αιτούν δικαστήριο, δεδομένου ότι η εθνική νομοθεσία επέβαλλε σε αυτό να αναγνωρίσει σε ημεδαπούς τα ίδια δικαιώματα με αυτά που θα αντλούσαν από το δίκαιο της Ένωσης πολίτες άλλων κρατών μελών ευρισκόμενοι στην ίδια κατάσταση, δηλαδή δεδομένου ότι η εθνική νομοθεσία απαγόρευε τις αντίστροφες διακρίσεις εις βάρος των ημεδαπών. Τέλος, στην τρίτη ομάδα αποφάσεων (νομολογία *Thomasdünger*), το Δικαστήριο έκρινε ότι έχει αρμοδιότητα να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις επί ερωτημάτων που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης σε καταστάσεις όπου τα πραγματικά περιστατικά των διαφορών ενώπιον των αιτούντων δικαστηρίων βρίσκονται εκτός του άμεσου πεδίου εφαρμογής των διατάξεων της Ένωσης, αλλά όπου οι διατάξεις αυτές καθίστανται εφαρμοστέες με βάση το εθνικό δίκαιο, το οποίο ακολουθεί, για εσωτερικές καταστάσεις, την ίδια προσέγγιση με αυτήν που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης²⁵.

34. Αφότου διέκρινα τις κατά τα ανωτέρω νομολογιακές τάσεις, σημείωσα ότι οι αποφάσεις αυτές συνιστούσαν ορθή εφαρμογή του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Πράγματι, αφορούσαν υποθέσεις στις οποίες, μολονότι όλα τα κρίσιμα *πραγματικά* στοιχεία περιορίζονταν στο εσωτερικό ενός μόνου κράτους μέλους, δεν ίσχυε το ίδιο για τα κρίσιμα *νομικά* στοιχεία. Πάντως, πρόσθεσα ότι, σε ορισμένες από τις υποθέσεις αυτές, το Δικαστήριο φαίνεται να θεμελιώσε την αρμοδιότητά του επί τη βάσει απλώς και μόνο παραδοχών, χωρίς να αποδουθεί σε πραγματική εξέταση του αν πληρούνται οι κρίσιμες προϋποθέσεις. Πράγματι, οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δεν περιελάμβαναν κανένα στοιχείο που θα παρείχε στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να θεμελιώσει θετικά την αρμοδιότητά του. Κατά την άποψή μου, η προσέγγιση αυτή ήταν —και εξακολουθεί να είναι— προβληματική²⁶.

35. Δεδομένου ότι η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου σε καταστάσεις που είναι αμιγώς εσωτερικές σε ένα μόνο κράτος μέλος αποτελεί εξαίρεση από γενική αρχή, στην υπόθεση *Venturini* πρότεινα στο Δικαστήριο να εξετάζει με μεγαλύτερη αυστηρότητα το αν πληρούνται οι κρίσιμες προϋποθέσεις²⁷. Συγκεκριμένα, πρότεινα το Δικαστήριο να κηρύττει εαυτό αναρμόδιο σε υποθέσεις στις οποίες από τη δικογραφία ή από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτουν οι λόγοι για τους οποίους το Δικαστήριο μπορεί να είναι αρμόδιο παρά τον αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα της κύριας δίκης. Συναφώς, τόνισα ότι, σε αυτού του είδους τις καταστάσεις, το εθνικό δικαστήριο έχει καθήκον να

24 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις *USSL* n° 47 di Biella (C-134/95, EU:C:1997:16, σκέψη 19)· *R.I.SAN.* (C-108/98, EU:C:1999:400, σκέψη 23) και *Omalet* (C-245/09, EU:C:2010:808, σκέψη 12).

25 — Βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση *Venturini* (EU:C:2013:529, σημεία 32 έως 52).

26 — Αυτόθι (σκέψεις 53 έως 55).

27 — Αυτόθι (σκέψεις 24 και 55).

εξηγήσει στο Δικαστήριο γιατί, για παράδειγμα, η εφαρμογή του επίμαχου εθνικού μέτρου δύναται να εμποδίσει την άσκηση θεμελιώδους ελευθερίας από αλλοδαπούς επιχειρηματίες, ή να δείξει την ύπαρξη, στην εσωτερική έννομη τάξη, κανόνα ή αρχής που απαγορεύει τις αντίστροφες διακρίσεις και που δύναται να έχει εφαρμογή στην υπό εξέταση κατάσταση²⁸.

36. Αργότερα, στην υπόθεση *Airport Shuttle Express*, η γενική εισαγγελέας J. Kokott κατέληξε σε παρόμοιο συμπέρασμα. Οι προτάσεις της απηχούν κάποια κριτική σχετικά με ορισμένες αποφάσεις με τις οποίες το Δικαστήριο απάντησε σε προδικαστικά ερωτήματα παρά την προφανή έλλειψη οποιουδήποτε διασυννοριακού χαρακτήρα στα πραγματικά στοιχεία της κύριας δίκης. Η γενική εισαγγελέας J. Kokott πρότεινε να προβαίνει το Δικαστήριο σε πιο αυστηρή εξέταση της αρμοδιότητάς του βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ σε υποθέσεις που φαίνεται να είναι αμιγώς εσωτερικές σε ένα μόνο κράτος μέλος. Αναγνώρισε ότι το Δικαστήριο ενδεχομένως θα πρέπει να συνεχίσει να απαντά σε ορισμένες από τις υποθέσεις αυτές, όταν, για παράδειγμα, η εφαρμοστέα εθνική ρύθμιση αποκλείει τις αντίστροφες διακρίσεις. Πάντως, η γενική εισαγγελέας J. Kokott τόνισε ότι, στις περιστάσεις αυτές, είναι καθήκον του εθνικού δικαστηρίου να παράσχει στο Δικαστήριο λεπτομερή, επίκαιρα και αξιόπιστα στοιχεία όσον αφορά τη συγκεκριμένη πτυχή του εθνικού δικαίου. Όταν τέτοια στοιχεία δεν περιλαμβάνονται στην απόφαση περί παραπομπής, το Δικαστήριο δεν θα πρέπει να συνάγει ευχερώς την αρμοδιότητά του και, έτσι, κατά κανόνα θα πρέπει να αρνείται να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα²⁹.

37. Έκτοτε, σε ορισμένες αποφάσεις του το Δικαστήριο φαίνεται να έδειξε μεγαλύτερη αυστηρότητα όσον αφορά την κρίση για την αρμοδιότητά του βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ όταν, παρά το γεγονός ότι η διαφορά είναι αμιγώς εσωτερική, εθνικό δικαστήριο ζητεί την ερμηνεία σχετικών με τις θεμελιώδεις ελευθερίες διατάξεων των Συνθηκών.

38. Πράγματι, στην προαναφερθείσα απόφαση *Airport Shuttle Express*, το Δικαστήριο ακολούθησε τη γενική εισαγγελέα J. Kokott και κήρυξε εαυτό αναρμόδιο να απαντήσει στο τεθέν από το εθνικό δικαστήριο ερώτημα που αφορούσε την ερμηνεία του άρθρου 49 ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι η κύρια δίκη αφορούσε κατάσταση που ήταν αμιγώς εσωτερική στην Ιταλία, καθώς και ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιείχε πληροφοριακά στοιχεία για τον τρόπο με τον οποίο οι προσβαλλόμενες από τους προσφεύγοντες εθνικές ρυθμίσεις ήσαν ικανές να θίξουν αλλοδαπούς επιχειρηματίες. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι η ζητηθείσα ερμηνεία του άρθρου 49 ΣΛΕΕ δεν ήταν λυσιτελής για τη διαφορά που εκκρεμούσε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου³⁰.

39. Στην υπόθεση *Tudoran*, το Δικαστήριο αρνήθηκε να απαντήσει σε ερώτημα που αφορούσε τη συμβατότητα ορισμένων διατάξεων του ρουμανικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας με τα άρθρα 49 και 56 ΣΛΕΕ, εφόσον η επίμαχη κατάσταση στην κύρια δίκη ήταν αμιγώς εσωτερική στη Ρουμανία και, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, δεν υπήρχε κανένα στοιχείο ως προς το ότι η προαναφερθείσα νομολογία *Guimont* ή *Thomasdüngrer*³¹ θα μπορούσε να έχει εφαρμογή³².

40. Ομοίως, στην υπόθεση *Szabó*, το Δικαστήριο κήρυξε εαυτό αναρμόδιο όσον αφορά ένα από τα προδικαστικά ερωτήματα επειδή η υπόθεση της κύριας δίκης ήταν αμιγώς εσωτερική στην Ουγγαρία και το αιτούν δικαστήριο δεν είχε εξηγήσει τον λόγο για τον οποίο οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, την ερμηνεία των οποίων ζητούσε, θα μπορούσαν να έχουν εφαρμογή στη συγκεκριμένη δίκη³³.

28 — Αυτόθι (σκέψεις 38, 42 έως 44, 50 και 51).

29 — Προτάσεις της γενικής εισαγγελέως J. Kokott στην υπόθεση *Airport Shuttle Express* (C-162/12 και C-163/12, EU:C:2013:617, σημεία 26 έως 60).

30 — Βλ. απόφαση *Airport Shuttle Express* (C-162/12 και C-163/12, EU:C:2014:74, σκέψεις 28 έως 51).

31 — Βλ. σημείο 33 των παρουσών προτάσεων.

32 — Διάταξη *Tudoran* (C-92/14, EU:C:2014:2051, σκέψεις 34 έως 42).

33 — Διάταξη *Szabó* (C-204/14, EU:C:2014:2220, σκέψεις 15 έως 25).

41. Το Δικαστήριο ακολούθησε όμοια προσέγγιση σε άλλες υποθέσεις οι οποίες δεν αφορούσαν τις θεμελιώδεις ελευθερίες, αλλά, λόγω ελλείψεως οποιουδήποτε συνδέσμου με το δίκαιο της Ένωσης, θεωρήθηκε ότι ήταν αμιγώς εσωτερικές στο συγκεκριμένο κράτος μέλος. Για παράδειγμα, στην υπόθεση C, το Δικαστήριο αρνήθηκε να απαντήσει σε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορώσα την ερμηνεία διατάξεως της οδηγίας 2004/80/EK για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων³⁴, επειδή η ενάγουσα της κύριας δίκης υπήρξε θύμα εγκλήματος βίας τελεσθέντος στο έδαφος του κράτους μέλους κατοικίας της. Το Δικαστήριο, κατ' αρχάς, τόνισε ότι η οδηγία 2004/80 προβλέπει την καταβολή αποζημιώσεως μόνον όταν διεθνές έγκλημα βίας διαπράχθηκε σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο της συνήθους διαμονής του θύματος. Στη συνέχεια, επισήμανε ότι, κατά πάγια νομολογία, ακόμη και σε αμιγώς εσωτερική κατάσταση το Δικαστήριο δύναται να δώσει τη ζητούμενη ερμηνεία όταν το εθνικό δίκαιο επιβάλλει στο αιτούν δικαστήριο να αποτρέπει τις αντίστροφες διακρίσεις εις βάρος των ημεδαπών. Πάντως, το Δικαστήριο πρόσθεσε ότι δεν ήταν ρόλος του να αναλάβει μια τέτοια πρωτοβουλία, εφόσον από την απόφαση περί παραπομπής δεν προέκυπτε ότι το αιτούν δικαστήριο είχε πράγματι τέτοια υποχρέωση. Σημειωτέον, στην συγκεκριμένη υπόθεση η απόφαση περί παραπομπής δεν ανέφερε τίποτε σχετικά³⁵.

42. Περαιτέρω, στην υπόθεση De Bellis κ.λπ., το Δικαστήριο κήρυξε εαυτό αναρμόδιο να απαντήσει σε ερώτημα σχετικά με την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι η υπό εξέταση κατάσταση δεν είχε κανένα σύνδεσμο με το δίκαιο της Ένωσης και οι επίμαχες εθνικές ρυθμίσεις δεν περιείχαν ρητή αναφορά στο δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις της νομολογίας *Thomasdünger*³⁶.

43. Υπό το πρίσμα αυτών των πρόσφατων αποφάσεων, συνάγω ότι το Δικαστήριο φαίνεται να μη θεωρεί πλέον ότι, σε αμιγώς εσωτερικές υποθέσεις, πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της αρμοδιότητάς του όταν από τη δικογραφία δεν προκύπτουν σαφή στοιχεία επί του ζητήματος αυτού. Σε τέτοιες υποθέσεις, το Δικαστήριο ζητεί πλέον από το αιτούν δικαστήριο να δώσει μια πιο πλήρη και εμπεριστατωμένη εξήγηση των λόγων για τους οποίους θεωρεί ότι το Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα.

44. Αυτή η εξέλιξη στη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την κρίση περί της αρμοδιότητάς του βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ είναι καλοδεχούμενη. Η προθυμία του Δικαστηρίου να συνεργάζεται με τα εθνικά δικαστήρια δεν πρέπει, κατά την άποψή μου, να το οδηγήσει να απαντά σε ερωτήματα που μπορεί να είναι υποθετικά, και ειδικά όχι όταν η αρμοδιότητά του είναι αν μη τι άλλο αμφισβητήσιμη.

45. Αν το πρώτο ερώτημα του TAR Sicilia εξεταστεί στο πλαίσιο αυτό, αμέσως θα προκύψει ότι —στην περίπτωση που το ερώτημα δεν είχε αποσυρθεί— το Δικαστήριο κάλλιστα θα μπορούσε να θέσει αυτεπαγγέλτως το ζήτημα σχετικά με την αρμοδιότητά του να απαντήσει³⁷. Πράγματι, δεν αμφισβητείται ότι όλα τα πραγματικά στοιχεία της κύριας δίκης περιορίζονται στο εσωτερικό της Ιταλίας: ο προσφεύγων είναι Ιταλός υπήκοος, ο οποίος κατοικεί στην Ιταλία και εκμεταλλεύεται εκεί κατάστημα πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών. Ουδμία αναφορά σε οποιοδήποτε διασυνοριακό στοιχείο υπάρχει στην απόφαση περί παραπομπής. Ούτε περιλαμβάνονται σε αυτήν άλλα στοιχεία ως προς τον λόγο για τον οποίο η ερμηνεία του άρθρου 49 ΣΛΕΕ θα μπορούσε παρά ταύτα να είναι λυσιτελής. Ειδικότερα, δεν εκτίθεται ότι οποιαδήποτε ασκούσα επιρροή διάταξη του ιταλικού δικαίου πρέπει να ερμηνευθεί κατά τον ίδιο τρόπο με το δίκαιο της Ένωσης. Επιπλέον, πουθενά δεν αναφέρεται ότι ο προσφεύγων θα μπορούσε, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, να τύχει προστασίας βάσει εθνικού κανόνα απαγορεύοντος τις αντίστροφες διακρίσεις.

34 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων (ΕΕ L 261, σ. 15).

35 — C-122/13, ΕΥ:C:2014:59.

36 — C-246/14, ΕΥ:C:2014:2291.

37 — Βλ., για παράδειγμα, απόφαση *Romeo* (C-313/12, ΕΥ:C:2013:718, σκέψη 20 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

46. Το γεγονός ότι μία ή περισσότερες αποφάσεις περί παραπομπής προερχόμενες από το ίδιο κράτος μέλος ενδέχεται, σε παλαιότερες περιπτώσεις, να ανέφεραν ειδικότερα κανόνα ή αρχή που απαγορεύει τις αντίστροφες διακρίσεις εις βάρος των ημεδαπών δεν συνιστά βάσιμο λόγο για να συμπεράνει κανείς ότι ένας τέτοιος κανόνας ή μια τέτοια αρχή έχει εφαρμογή επίσης στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Ένα τέτοιο συμπέρασμα θα ήταν καθαρά υποθετικό, δεδομένου ότι το Δικαστήριο δεν είναι (και δεν μπορεί να είναι) σε θέση να γνωρίζει με βεβαιότητα το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανόνα ή αρχής, ή τη θέση τους στην ιεραρχία των κανόνων δικαίου, ή τις σχετικές νομοθετικές ή δικαστικές εξελίξεις σε αυτό το κράτος μέλος³⁸.

2. Επί της ουσίας

47. Όσον αφορά την ουσία του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, στην απίθανη περίπτωση που το Δικαστήριο θελήσει να το εξετάσει, η απάντηση εν πάση περιπτώσει είναι σαφής για μένα.

48. Στην υπόθεση Venturini, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση μπορούσε να εμποδίσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την εγκατάσταση στο ιταλικό έδαφος φαρμακοποιού υπηκόου άλλου κράτους μέλους ο οποίος έχει την πρόθεση να εκμεταλλευθεί εκεί κατάσταση πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών. Κατά συνέπεια, η ρύθμιση εκείνη συνιστούσε περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως κατά την έννοια του άρθρου 49 ΣΛΕΕ. Πάντως, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια τέτοια ρύθμιση ήταν κατάλληλη για τη διασφάλιση του ασφαλούς και ποιοτικού εφοδιασμού του πληθυσμού με φάρμακα και, ως εκ τούτου, για τη διασφάλιση της προστασίας της δημόσιας υγείας, και ότι δεν υπερέβαινε το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού αυτού³⁹.

49. Δεδομένου ότι η εθνική ρύθμιση που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης είναι η ίδια με εκείνη που το Δικαστήριο εξέτασε στην υπόθεση Venturini, η απάντηση στο ερώτημα 1 —στην περίπτωση που αυτό δεν έχει αποσυρθεί— πρέπει να είναι πανομοιότυπη: το άρθρο 49 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη εν προκειμένω, η οποία δεν επιτρέπει σε φαρμακοποιό που έχει άδεια ασκήσεως επαγγέλματος να πωλεί λιανικώς, στο ιδιοκτησίας του κατάστημα παραφαρμακευτικών ειδών, φάρμακα που χορηγούνται με ιατρική συνταγή και το κόστος τους δεν καλύπτεται από το SSN αλλά βαρύνει εξ ολοκλήρου τον αγοραστή.

Γ — Ερώτημα 2

50. Με το δεύτερο ερώτημά του, το TAR Sicilia ερωτά στην ουσία αν το άρθρο 15 του Χάρτη («ελευθερία του επαγγέλματος και δικαίωμα προς εργασία») πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη εν προκειμένω, με την οποία γίνεται διάκριση, όσον αφορά το δικαίωμα πωλήσεως των φαρμάκων τα οποία αφορά το ερώτημα 1, μεταξύ των φαρμακοποιών που είναι ιδιοκτήτες φαρμακείου και εκείνων που είναι ιδιοκτήτες καταστήματος πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών.

1. Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου

51. Η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή διατείνονται ότι το Δικαστήριο είναι αναρμόδιο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του TAR Sicilia, εφόσον ο Χάρτης δεν έχει εφαρμογή στην επίμαχη κατάσταση της κύριας δίκης.

52. Δεν θεωρώ ότι η άποψη αυτή είναι ορθή.

38 — Βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση Venturini (EU:C:2013:529, σημεία 42 έως 45) και προτάσεις της γενικής εισαγγελέως J. Kokott στην υπόθεση Airport Shuttle Express (EU:C:2013:617, σημεία 54 και 55).

39 — EU:C:2013:791.

53. Σύμφωνα με μια νομολογιακή τάση, η οποία πλέον είναι εμπεδωμένη, το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, όσον αφορά τη δράση των κρατών μελών, καθορίζεται στο άρθρο του 51, παράγραφος 1, το οποίο ορίζει ότι οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη, μόνον όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης⁴⁰.

54. Η διάταξη αυτή επίσης επιβεβαιώνει πάγια νομολογία ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης σχεδιάστηκαν για να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά δεν μπορούν να εφαρμοστούν πέρα από τις καταστάσεις αυτές⁴¹. Όταν νομική κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτής και οποιεσδήποτε διατάξεις του Χάρτη των οποίων γίνεται επίκληση δεν μπορούν, από μόνες τους, να θεμελιώσουν τέτοια αρμοδιότητα⁴².

55. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί στο πλαίσιο αυτό ότι η φράση «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης», όπως αυτή περιέχεται στο άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, επιβάλλει την ύπαρξη συνδέσμου ορισμένου βαθμού, πάνω και πέρα από την εγγύτητα των σχετικών τομέων ή τις έμμεσες συνέπειες που ο ένας τομέας έχει στον άλλο⁴³. Για να καθοριστεί αν εθνική ρύθμιση συνιστά εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, ορισμένα από τα ζητήματα που πρέπει να καθοριστούν είναι: i) αν η ρύθμιση αυτή αποσκοπεί στην εφαρμογή διατάξεως του δικαίου της Ένωσης· ii) η φύση της ρυθμίσεως αυτής και το αν αυτή επιδιώκει σκοπούς άλλους από εκείνους του δικαίου της Ένωσης, ακόμη και αν είναι ικανή να επηρεάσει έμμεσα το δίκαιο της Ένωσης· και iii) αν υπάρχει ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα αυτόν ή είναι ικανή να τον επηρεάσει⁴⁴. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι θεμελιώδη δικαιώματα της Ένωσης δεν έχουν εφαρμογή σχετικά με ορισμένη εθνική ρύθμιση επειδή οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στον συγκεκριμένο τομέα δεν επέβαλλαν καμία υποχρέωση στα κράτη μέλη όσον αφορά την επίμαχη κατάσταση στην κύρια δίκη στην υπόθεση εκείνη⁴⁵.

56. Ακριβώς υπό το πρίσμα των ανωτέρω αρχών θα εξετάσω τώρα το αν η νομική κατάσταση, από την οποία ανέκυψε η διαφορά ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη.

57. Δυστυχώς, η απόφαση περί παραπομπής δεν περιέχει συγκεκριμένα πληροφοριακά στοιχεία ως προς το ζήτημα αυτό. Πάντως, παρά τις προφανείς ελλείψεις της εν λόγω αποφάσεως, θεωρώ ότι η απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα πρέπει να είναι καταφατική. Η ερμηνεία μου όσον αφορά τον σύνδεσμο μεταξύ των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως και των εφαρμοστέων στην κύρια δίκη διατάξεων του δικαίου της Ένωσης είναι η ακόλουθη.

58. Αφενός, φαίνεται ότι η επίμαχη ρύθμιση δεν αποσκοπεί, *stricto sensu*, στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης: η ρύθμιση, με τον γενικότερο σκοπό προστασίας της δημόσιας υγείας, διέπει τη λιανική πώληση φαρμάκων σε ολόκληρη την ιταλική επικράτεια προκειμένου να διασφαλιστεί ο αξιόπιστος και ποιοτικός εφοδιασμός του πληθυσμού με αυτά⁴⁶.

40 — Βλ., μεταξύ πολλών άλλων, απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 17) και διάταξη Sociedade Agrícola e Imobiliária da Quinta de S. Paio (C-258/13, EU:C:2013:810, σκέψη 18).

41 — Βλ., μεταξύ άλλων, διάταξη Boncea κ.λπ. (C-483/11 και C-484/11, EU:C:2011:832, σκέψη 29) και απόφαση Åkerberg Fransson (EU:C:2013:105, σκέψη 19).

42 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, διάταξη Currà κ.λπ. (C-466/11, EU:C:2012:465, σκέψη 26) και απόφαση Åkerberg Fransson (EU:C:2013:105, σκέψη 22).

43 — Απόφαση Siragusa (C-206/13, EU:C:2014:126, σκέψη 24). Βλ. επίσης, στο ίδιο πνεύμα, εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

44 — Αυτόθι (σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

45 — Αυτόθι (σκέψη 26) και απόφαση Julián Hernández κ.λπ. (C-198/13, EU:C:2014:2055, σκέψη 35).

46 — Βλ. απόφαση Venturini (EU:C:2013:791, σκέψεις 40 και 63).

59. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να υπομνησθεί ότι, βάσει του άρθρου 168, παράγραφος 7, ΣΛΕΕ, η δράση της Ένωσης στον τομέα της δημόσιας υγείας δεν πρέπει να θίγει την ευθύνη των κρατών μελών όσον αφορά τη διαμόρφωση της πολιτικής τους στον τομέα της υγείας, καθώς και την οργάνωση και παροχή υγειονομικών υπηρεσιών και ιατρικής περιθάλψεως. Στην ευθύνη των κρατών μελών περιλαμβάνονται η διαχείριση των υγειονομικών υπηρεσιών και της ιατρικής περιθάλψεως, καθώς και η κατανομή των πόρων που διατίθενται για τις υπηρεσίες αυτές. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, κατ' αρχήν, στα κράτη μέλη απόκειται να καθορίσουν το επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας που επιθυμούν να διασφαλίσουν καθώς και τον τρόπο με τον οποίο θα επιτευχθεί το επίπεδο αυτό. Δεδομένου ότι το επίπεδο προστασίας μπορεί να διαφέρει από το ένα κράτος μέλος στο άλλο, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα κράτη μέλη έχουν διακριτική ευχέρεια στον τομέα αυτόν⁴⁷.

60. Αφετέρου, όμως, το δίκαιο της Ένωσης περιλαμβάνει συγκεκριμένους κανόνες —ειδικότερα, τα άρθρα 49 και 52, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ— οι οποίοι, κατ' αρχήν, μπορούν να επηρεάσουν τη δυνατότητα εφαρμογής της επίμαχης στην κύρια δίκη ρυθμίσεως.

61. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, όταν κράτος μέλος επικαλείται επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος ως δικαιολογητικό λόγο ρυθμίσεως δυναμένης να εμποδίσει την άσκηση μιας από τις θεμελιώδεις ελευθερίες, ο δικαιολογητικός αυτός λόγος, ο οποίος προβλέπεται από το δίκαιο της Ένωσης, πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, και ειδικότερα με γνώμονα τα θεμελιώδη δικαιώματα που τώρα κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Έτσι, η επίμαχη εθνική ρύθμιση δύναται να εμπίπτει στις προβλεπόμενες εξαιρέσεις μόνον αν είναι συμβατή με τα θεμελιώδη δικαιώματα, των οποίων την τήρηση διασφαλίζει το Δικαστήριο⁴⁸.

62. Επομένως, η υποχρέωση τήρσεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων σαφώς εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, άρα και του Χάρτη. Κατά συνέπεια, όταν κράτος μέλος χρησιμοποιεί προβλεπόμενες στο δίκαιο της Ένωσης εξαιρέσεις για να δικαιολογήσει ένα εμπόδιο σε θεμελιώδη ελευθερία η οποία κατοχυρώνεται στη Συνθήκη, πρέπει να γίνεται δεκτό —όπως το Δικαστήριο έκρινε στην απόφαση *Pfleger*— ότι το κράτος μέλος «εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης» κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη⁴⁹.

63. Για να επανέλθω στην παρούσα υπόθεση, τα άρθρα 49 και 52, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ όντως επιβάλλουν στις ιταλικές αρχές ορισμένες υποχρεώσεις όσον αφορά την επίμαχη κατάσταση στην κύρια δίκη. Μεταξύ άλλων, το μέτρο που συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως (οι περιορισμοί στη λιανική πώληση ορισμένων φαρμάκων) πρέπει να εφαρμόζεται χωρίς δυσμενείς διακρίσεις· πρέπει να είναι κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος· και πρέπει να μην υπερβαίνει τα αναγκαία μέτρα για την επίτευξη του σκοπού αυτού⁵⁰.

64. Κατά συνέπεια, θεωρώ ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του TAR Sicilia. Παρά ταύτα, έχω σοβαρές αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό του ερωτήματος αυτού.

47 — Βλ. στο ίδιο πνεύμα, μεταξύ άλλων, αποφάσεις Blanco Pérez και Chao Gómez (C-570/07 και C-571/07, EU:C:2010:300, σκέψη 44) και Venturini (EU:C:2013:791, σκέψη 59).

48 — Βλ. απόφαση *Pfleger* κ.λπ. (C-390/12, EU:C:2014:281, σκέψη 35 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

49 — Αυτόθι (σκέψη 36). Βλ. επίσης προτάσεις της γενικής εισαγγελέως E. Sharpston στην ίδια υπόθεση (EU:C:2013:747, σημεία 36 έως 46).

50 — Βλ. στο ίδιο πνεύμα, μεταξύ πολλών άλλων, αποφάσεις *Hartlauer* (C-169/07, EU:C:2009:141, σκέψη 44) και *Apothekerkammer des Saarlandes* κ.λπ. (C-171/07 και C-172/07, EU:C:2009:316, σκέψη 25).

2. Επί του παραδεκτού

65. Κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της συνεργασίας που θεσμοθετείται από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, η ανάγκη να δοθεί χρήσιμη για το αιτούν δικαστήριο ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης απαιτεί όπως το δικαστήριο αυτό ορίσει το πραγματικό και νομικό πλαίσιο των προδικαστικών ερωτημάτων ή, τουλάχιστον, εκθέσει τα πραγματικά περιστατικά στα οποία στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά⁵¹. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι είναι σημαντικό να εκθέσει το εθνικό δικαστήριο τους συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους είναι αβέβαιο ως προς την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και για τους οποίους θεωρεί αναγκαία την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων στο Δικαστήριο⁵². Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει τονίσει την ανάγκη η απόφαση περί παραπομπής να περιέχει τουλάχιστον ορισμένες εξηγήσεις ως προς τους λόγους της επιλογής των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης των οποίων ζητεί την ερμηνεία το αιτούν δικαστήριο και ως προς τη σχέση που αυτό θεωρεί ότι υπάρχει μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εθνικής ρυθμίσεως που έχει εφαρμογή στην ένδικη διαφορά⁵³.

66. Όπως ανέφερα στο σημείο 20 ανωτέρω, οι εν λόγω απαιτήσεις σχετικά με το περιεχόμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως εκτίθενται ρητώς στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας, και το εθνικό δικαστήριο —όπως τόνισε πρόσφατα το Δικαστήριο— υποτίθεται ότι τις γνωρίζει και οφείλει να τις τηρεί με αυστηρότητα⁵⁴.

67. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω αρχών, θεωρώ ότι, όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην παρούσα υπόθεση, η απόφαση περί παραπομπής δεν ικανοποιεί τις απαιτήσεις αυτές.

68. Η απόφαση περί παραπομπής δεν εξηγεί, έστω και εν συντομία, τους λόγους για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι η ερμηνεία του άρθρου 15 του Χάρτη είναι αναγκαία για τη λύση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιόν του. Το εθνικό δικαστήριο απλώς αναφέρει ότι έχει αμφιβολίες ως προς το αν οι αρχές που κατοχυρώνονται στη συγκεκριμένη διάταξη μπορούν να έχουν πλήρη εφαρμογή όσον αφορά το επάγγελμα του φαρμακοποιού, μολονότι το συγκεκριμένο επάγγελμα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς που συνδέονται με την προστασία του γενικού συμφέροντος.

69. Στο σημείο αυτό, δεν διστάζω να πω ότι κάθε εργαζόμενος και κάθε επιχείρηση που δραστηριοποιείται εντός της εσωτερικής αγοράς —ακόμη και αν υπόκειται σε μία ή περισσότερες υποχρεώσεις για την προστασία του γενικού συμφέροντος— πρέπει να απολαύει του δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 15 του Χάρτη. Επίσης, δύσκολα μπορώ να αρνηθώ ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση είναι ικανή να περιορίσει εν μέρει το δικαίωμα αυτό⁵⁵.

70. Παρά ταύτα, άπαξ αποδειχθεί ότι ο περιορισμός αυτός δικαιολογείται από την ανάγκη προστασίας της δημόσιας υγείας⁵⁶, δεν βλέπω ποιες πρόσθετες πτυχές ασυμβατότητας της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως με το δίκαιο της Ένωσης θα μπορούσαν να ανακύψουν από το άρθρο 15 του Χάρτη.

51 — Βλ., μεταξύ πολλών άλλων, απόφαση *Mora IPR* (C-79/12, EU:C:2013:98, σκέψη 35) και διατάξεις *Augustus* (C-627/11, EU:C:2012:754, σκέψη 8) και *Mlamali* (C-257/13, EU:C:2013:763, σκέψη 18).

52 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση *Mora IPR* (EU:C:2013:98, σκέψη 36) και διατάξεις *Mlamali* (EU:C:2013:763, σκέψη 20) και *Talasca* (C-19/14, EU:C:2014:2049, σκέψη 19).

53 — Βλ., στο ίδιο πνεύμα, αποφάσεις *Asemfo* (C-295/05, EU:C:2007:227, σκέψη 33) και *Mora IPR* (EU:C:2013:98, σκέψη 37). Βλ. επίσης διάταξη *Laguillaumie* (C-116/00, EU:C:2000:350, σκέψεις 23 και 24).

54 — Βλ. διάταξη *Talasca* (EU:C:2014:2049, σκέψη 21).

55 — Βλ. σημεία 48 και 49 των παρουσών προτάσεων.

56 — Αυτόθι.

71. Πράγματι, βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη επιτρέπεται η επιβολή περιορισμών στην άσκηση δικαιωμάτων, όπως αυτά που κατοχυρώνονται στο άρθρο 15 του Χάρτη, εφόσον οι περιορισμοί αυτοί προβλέπονται από τον νόμο, σέβονται το ουσιώδες περιεχόμενο αυτών των δικαιωμάτων και ελευθεριών και, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, είναι αναγκαίοι και πράγματι οδηγούν στην επίτευξη αναγνωρισμένων από την Ένωση σκοπών γενικού συμφέροντος ή στην προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων⁵⁷.

72. Ελάχιστα είναι αναγκαίο να σημειώσω στο πλαίσιο αυτό ότι ο Χάρτης επίσης αναγνωρίζει ως θεμελιώδες δικαίωμα, στο άρθρο του 35, το δικαίωμα κάθε ατόμου να έχει πρόσβαση στην πρόληψη σε θέματα υγείας και να τυγχάνει ιατρικής περιθάλψεως.

73. Στο πλαίσιο αυτό, θα ανέμενε κανείς η απόφαση περί παραπομπής να παρέχει ορισμένες εξηγήσεις όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο θεώρησε ότι ο εθνικός νομοθέτης δεν προέβη, στην επίμαχη ρύθμιση, σε προσήκουσα στάθμιση των δύο αυτών θεμελιωδών δικαιωμάτων, ή τους λόγους για τους οποίους δεν σεβάστηκε το ουσιώδες περιεχόμενο του δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 15 του Χάρτη.

74. Ελλείψει οποιασδήποτε εξηγήσεως σχετικά με αυτές τις κρίσιμες πτυχές, πρέπει να συναγάγω ότι το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα του TAR Sicilia είναι απαράδεκτο, εφόσον η απόφαση περί παραπομπής δεν συνάδει με το άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας.

3. Επί της ουσίας

75. Όσον αφορά την ουσία του ζητήματος που το αιτούν δικαστήριο έθεσε με το ερώτημα 2, θα περιορίσω την ανάλυσή μου στα ακόλουθα.

76. Δεν μπορώ να δω στην απόφαση περί παραπομπής ή στις παρατηρήσεις που υπέβαλε ο D. G. Gullotta κάτι που να θέτει σε αμφιβολία το γεγονός ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση προέβη σε δίκαιη και προσήκουσα στάθμιση, αφενός, της ελευθερίας επιλογής επαγγέλματος και του δικαιώματος προς εργασία και, αφετέρου, του δικαιώματος στην υγειονομική περίθαλψη. Επίσης, δεν βρίσκω τίποτα που να δείχνει ότι το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 15 του Χάρτη έχει φαλκιδευθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να τίθεται σε κίνδυνο το ουσιαστικό του περιεχόμενο.

77. Πάνω σε αυτή τη βάση, δεν θεωρώ ότι το άρθρο 15 του Χάρτη αποκλείει την εφαρμογή ρυθμίσεως όπως η επίμαχη εθνική ρύθμιση.

Δ — Ερώτημα 3

78. Τέλος, με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν τα άρθρα 102 και 106 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία επιτρέπει τη λιανική πώληση ορισμένων φαρμάκων μόνον από τα φαρμακεία, αποκλειομένων των καταστημάτων πωλήσεως παραφαρμακευτικών ειδών.

1. Επί του παραδεκτού

79. Επίσης όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, οφείλω να διατυπώσω τις αμφιβολίες μου ως προς το παραδεκτό. Για άλλη μία φορά, η απόφαση περί παραπομπής δεν παρέχει καμία εξήγηση όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι η επίμαχη ρύθμιση είναι ασύμβατη με τα άρθρα 102 και 106 ΣΛΕΕ.

⁵⁷ — Βλ. απόφαση Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

80. Πρώτον, όσον αφορά το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, ουδόλως κατανοώ αν, κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου, κάθε ένα (ή ορισμένα) από τα πάνω από 15 000 φαρμακεία που βρίσκονται σε ολόκληρη την ιταλική επικράτεια πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει *από μόνο του* δεσπόζουσα θέση, ή αν οι οντότητες αυτές πρέπει να θεωρηθεί ότι έχουν *από κοινού* δεσπόζουσα θέση. Δεύτερον, ακόμη και αν υποτεθεί ότι μπορούσε να αποδειχθεί δεσπόζουσα θέση, θα πρέπει περαιτέρω να καθοριστεί με ποιον τρόπο θα γινόταν ενδεχομένως παράνομη εκμετάλλευση της θέσεως αυτής με σκοπό την εξάλειψη του ανταγωνισμού στη σχετική αγορά ή στις σχετικές αγορές.

81. Όσον αφορά, στη συνέχεια, το άρθρο 106 ΣΛΕΕ, πρέπει να σημειωθεί ότι, πρόσφατα, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε για άλλη μία φορά τη νομολογία του ότι κράτος μέλος παραβιάζει τις απαγορεύσεις του άρθρου 106, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, όταν θεσπίζει νομοθετικό ή κανονιστικό μέτρο που δημιουργεί μια κατάσταση όπου δημόσια επιχείρηση ή επιχείρηση στην οποία έχουν παρασχεθεί ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα οδηγείται, απλώς και μόνο με την άσκηση των προνομιακών δικαιωμάτων που της παρασχέθηκαν, σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσεώς της ή όταν τα δικαιώματα αυτά είναι ικανά να δημιουργήσουν κατάσταση που οδηγεί την επιχείρηση αυτή σε τέτοια καταχρηστική συμπεριφορά. Το Δικαστήριο έχει καταστήσει σαφές επίσης ότι τυχόν παράβαση του άρθρου 106, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, απαιτεί την απόδειξη δυνητικού ή πραγματικού περιορισμού του ανταγωνισμού λόγω της παροχής ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων σε ορισμένες επιχειρήσεις⁵⁸.

82. Στο πλαίσιο αυτό, καθίσταται σαφές ότι —ακόμη και αν υποτεθεί ότι η επίμαχη ρύθμιση θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι παρέχει στα φαρμακεία ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα κατά την έννοια του άρθρου 106, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ— θα πρέπει περαιτέρω να διευκρινιστεί με ποιον τρόπο, κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου, τα φαρμακεία μπορούν να οδηγηθούν σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσεώς τους βάσει των παρασχεθέντων ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων.

83. Πάντως, ουδεμία εξήγηση παρέχεται όσον αφορά οποιοδήποτε από τα ζητήματα αυτά. Κατά συνέπεια, υπό τις συνθήκες αυτές είναι αδύνατον να αντιληφθεί κανείς για ποιον λόγο και με ποιον τρόπο τα άρθρα 102 και 106 ΣΛΕΕ θα μπορούσαν να αποκλείσουν την εφαρμογή εθνικής ρυθμίσεως όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη⁵⁹.

84. Σημειώνω, μάλιστα, ότι παρόμοιο ερώτημα τέθηκε στο Δικαστήριο στην υπόθεση *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti*, όπου ιταλικό δικαστήριο ρώτησε το Δικαστήριο αν τα άρθρα 102 και 106 ΣΛΕΕ αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση η οποία παρέχει μόνο στα κέντρα φορολογικής αρωγής —ανώνυμες εταιρίες που δραστηριοποιούνται κατόπιν άδειας από το ιταλικό Υπουργείο Οικονομικών— το δικαίωμα ασκήσεως ορισμένων δραστηριοτήτων παροχής φορολογικών συμβουλών και φορολογικής αρωγής. Στην απόφασή του, το Δικαστήριο τόνισε ότι απλώς και μόνο το γεγονός της δημιουργίας δεσπόζουσας θέσεως μέσω της παροχής ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων δεν είναι, από καθ' εαυτό, ασύμβατο με τις Συνθήκες. Έτσι, για να υπάρξει παράβαση των άρθρων 102 και 106, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν αρκεί η επίμαχη εθνική ρύθμιση να συνεπάγεται την παροχή ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων σε ορισμένες επιχειρήσεις, αλλά απαιτείται επίσης να μπορεί η ρύθμιση αυτή να οδηγήσει τις εν λόγω επιχειρήσεις σε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως. Πάντως, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι ούτε η απόφαση περί παραπομπής ούτε οι γραπτές παρατηρήσεις έδωσαν σε

58 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Επιτροπή κατά ΔΕΗ (C-553/12 P, EU:C:2014:2083, σκέψεις 41 έως 46)· ΜΟΤΟΕ (C-49/07, EU:C:2008:376, σκέψη 49) και *Connect Austria* (C-462/99, EU:C:2003:297, σκέψη 80).

59 — Πράγματι, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η ανάγκη ακρίβειας, στην απόφαση περί παραπομπής, όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο ισχύει ειδικά στον τομέα του ανταγωνισμού, ο οποίος χαρακτηρίζεται από περίπλοκες πραγματικές και νομικές καταστάσεις: βλ. διάταξη *Laguillaumie* (EU:C:2000:350, σκέψη 19 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

αυτό τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που θα του επέτρεπαν να καθορίσει αν πληρούνται οι προϋποθέσεις σχετικά με την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως ή καταχρηστικής συμπεριφοράς, κατά την έννοια των άρθρων 102 και 106, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Κατά συνέπεια, έκρινε το ερώτημα απαράδεκτο⁶⁰.

85. Κατά την άποψή μου, το ίδιο συμπέρασμα επιβάλλεται εν προκειμένω.

2. Επί της ουσίας

86. Όπως προανέφερα, ούτε στην απόφαση περί παραπομπής ούτε στις παρατηρήσεις του D. G. Gullotta μπορώ να βρω κάτι που να δείχνει ενδεχόμενη παράβαση των άρθρων 102 και 106, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

87. Κατά συνέπεια, δεν θεωρώ ότι τα άρθρα 102 και 106 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία επιτρέπει τη λιανική πώληση ορισμένων φαρμάκων μόνον από τα φαρμακεία, αποκλειομένων των καταστημάτων πώλησεως παραφαρμακευτικών ειδών.

Ε — Τελικές παρατηρήσεις

88. Το έτος 2014, υπήρξαν περίπου 40 υποθέσεις όπου το Δικαστήριο απέρριψε αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως είτε επειδή έκρινε ότι είναι εξ ολοκλήρου απαράδεκτες είτε επειδή έκρινε εαυτό σαφώς αναρμόδιο. Σε εξίσου μεγάλο αριθμό υποθέσεων, αιτήσεις εθνικών δικαστηρίων απορρίφθηκαν *εν μέρει* για τους λόγους αυτούς. Στη μεγάλη πλειονότητα των υποθέσεων αυτών είχαν τεθεί ακριβώς τα δικονομικά ζητήματα που εξέτασα στις τωρινές προτάσεις μου, δηλαδή: i) ερωτήματα ως προς την ερμηνεία θεμελιωδών ελευθεριών παρά το ότι όλες οι πτυχές της κύριας δίκης περιορίζονταν στο εσωτερικό ενός μόνο κράτους μέλους⁶¹, ii) ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του Χάρτη σε υποθέσεις που δεν είχαν σαφή σύνδεσμο με το δίκαιο της Ένωσης⁶², ή iii) αποφάσεις περί παραπομπής που δεν περιέγραφαν το ουσιώδες πραγματικό και νομικό πλαίσιο των προδικαστικών ερωτημάτων⁶³.

89. Δυστυχώς, δεν είναι ασύνηθες εθνικά δικαστήρια να υποβάλλουν ερωτήματα στο Δικαστήριο θέτοντας υπό αμφισβήτηση τη συμβατότητα εθνικών ρυθμίσεων με το δίκαιο της Ένωσης με το να αναφέρουν σχετικά μεγάλο αριθμό διατάξεων της Ένωσης, χωρίς όμως να εξηγούν για ποιον λόγο κάθε μια από τις διατάξεις αυτές μπορεί να ασκεί επιρροή στην υπό εξέταση διαφορά. Ανάλογα προβλήματα ανακύπτουν από αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως οι οποίες, αντιστρόφως, αμφισβητούν τη συμβατότητα εθνικών ρυθμίσεων με το δίκαιο της Ένωσης χωρίς να αναφέρουν συγκεκριμένες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης.

90. Η πρακτική αυτή δεν είναι αποδεκτή. Κάθε φορά που εκδίδεται απορριπτική απόφαση για δικονομικούς λόγους, προκαλείται σημαντική σπατάλη πόρων τόσο για το εθνικό δικαστήριο που υπέβαλε την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως όσο και για το δικαιοδοτικό όργανο της Ένωσης (κυρίως λόγω της ανάγκης να μεταφραστεί σε όλες τις επίσημες γλώσσες της Ένωσης η απόφαση περί παραπομπής). Επιπλέον, καθυστερεί η απονομή δικαιοσύνης έναντι των διαδίκων της κύριας δίκης, χωρίς να δημιουργείται οποιοδήποτε όφελος.

60 — C-451/03 (EU:C:2006:208, σκέψεις 20 έως 26).

61 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις *Airport Shuttle Express* (EU:C:2014:74) και διατάξεις *Tudoran* (EU:C:2014:2051) και *Szabó* (EU:C:2014:2220).

62 — Βλ., μεταξύ άλλων, διατάξεις *Kárász* (C-199/14, EU:C:2014:2243), *Pańczyk* (C-28/14, EU:C:2014:2003) και *Široká* (C-459/13, EU:C:2014:2120).

63 — Βλ., μεταξύ άλλων, διατάξεις *Herrenknecht* (C-366/14, EU:C:2014:2353), *Hunland-Trade* (C-356/14, EU:C:2014:2340) και 3D I (C-107/14, EU:C:2014:2117).

91. Το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΕΕ ορίζει ως θεματοφύλακες της έννομης τάξεως και του δικαιοδοτικού συστήματος της Ένωσης τόσο το Δικαστήριο όσο και τα δικαστήρια των κρατών μελών. Πράγματι, τόσο στον δικαστή της Ένωσης όσο και στον εθνικό δικαστή απόκειται να διασφαλίζουν την πλήρη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης σε όλα τα κράτη μέλη καθώς και τη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων που ένας ιδιώτης αντλεί από το δίκαιο αυτό⁶⁴.

92. Υπό το πρίσμα αυτής της βασικής συνταγματικής αρχής, το Δικαστήριο είναι πρόθυμο να πράττει το καλύτερο δυνατόν προκειμένου να συνδράμει τα εθνικά δικαστήρια κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών καθηκόντων τους εντός της έννομης τάξεως της Ένωσης. Πάντως, το Δικαστήριο έχει επίσης επίγνωση των ορίων που οι Συνθήκες θέτουν στις δραστηριότητές του.

93. Επίσης τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει να έχουν επίγνωση των ορίων αυτών. Ειδικότερα, θα πρέπει να έχουν υπόψη τις πρόσφατες αποφάσεις που δείχνουν ότι το Δικαστήριο ακολουθεί αυστηρότερη προσέγγιση όσον αφορά την κρίση του για την αρμοδιότητά του να απαντά σε ερωτήματα που τίθενται βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ και για το παραδεκτό των ερωτημάτων αυτών.

94. Γενικότερα, τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει πάντοτε να έχουν υπόψη ότι η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας που αποτελεί βάθρο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ⁶⁵ λειτουργεί ανταποδοτικά. Θα πρέπει να βοηθούν το Δικαστήριο ... να τα βοηθήσει.

IV – Πρόταση

95. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω το Δικαστήριο να κρίνει απαράδεκτα το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα του Tribunale Amministrativo Regionale per la Sicilia στην υπόθεση C-497/12.

64 — Βλ. γνωμοδότηση 1/09 της 8ης Μαρτίου 2011 (EU:C:2011:123, σκέψεις 66 έως 69).

65 — Βλ. σημείο 1 των παρουσών προτάσεων.